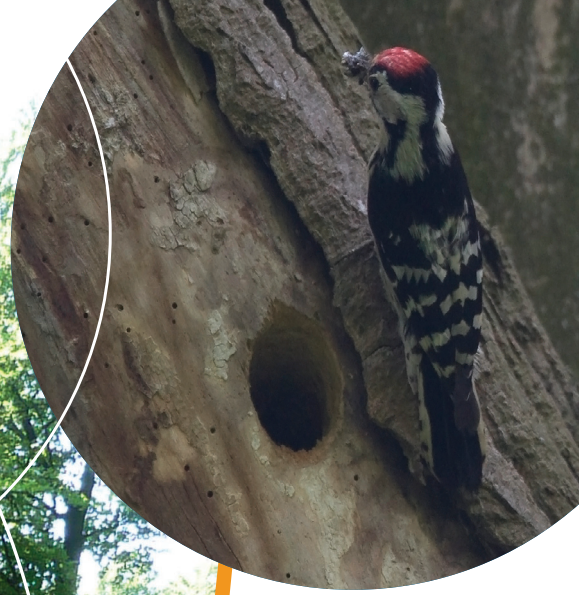

Broedvogels van het Edese Bos (west) in 2013

Symen Deuzeman

Sovon-rapport 2014/06

Broedvogels van het Edese Bos (west) in 2013

Symen Deuzeman

Sovon-rapport 2014/06
Dit rapport is samengesteld
in opdracht van
de Gemeente Ede, Afdeling Beheer

Gemeente **Ede**

Colofon

© Sovon Vogelonderzoek Nederland 2014

Dit rapport is samengesteld in opdracht van de Gemeente Ede, Afdeling Beheer

Illustratie omslag: Oud beukenbos met open plekken en natuurlijke verjonging, 8 juni 2013.

Foto's: Symen Deuzeman

Wijze van citeren: Deuzeman S. 2014. Broedvogels van het Edese Bos (west) in 2013. Sovon-rapport 2014/06. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Niets uit dit rapport mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Sovon en/of de opdrachtgever.

ISSN 2212-5027

Inhoud

Samenvatting	2
1. Inleiding	3
2. Gebiedsbeschrijving	5
2.1. Ligging en karakteristiek	5
2.2. Beschrijving terreintypen	6
3. Werkwijze	7
3.1. Doelstelling	7
3.2. Veldwerk	7
3.3. Interpretatie en verwerking van gegevens	8
3.4. Weersomstandigheden	8
3.5. Overige omstandigheden	8
4. Resultaten	9
4.1. Soorten en aantallen	9
4.2. Vergelijking met voorgaande kartering	10
4.3. Soortbesprekingen	12
4.4. Overige fauna	15
5. Evaluatie	17
5.1. Betekenis van het gebied voor broedvogels	17
5.2. Broedvogels en beheer	18
Literatuur	21
Bijlagen	23
Bijlage I. Overzicht van Rode Lijstsoorten	23
Bijlage II. Overzicht van Vogelrichtlijnsoorten van Natura 2000-gebied Veluwe	24
Bijlage III. Verspreidingskaarten per soort	25

Samenvatting

In het voorjaar van 2013 is het Edese Bos (west) in opdracht van de Gemeente Ede, Afdeling Beheer geïventariseerd op broedvogels. Het geïventariseerde gebied bestaat hoofdzakelijk uit bos. Karakteristiek zijn de oude beuken- en eikenpercelen en lanen, die op de rijkere gronden zijn aangelegd. Op enkele plekken zijn oude beukenlanen ingericht als reservaat voor vleermuizen. Naast de fraaie oude loofhoutpercelen zijn er ook vakken aanwezig met grove dennen, Japanse lariksen en douglassen. Verspreid komen akkers en graslanden voor. Het gebied heeft een totale oppervlakte van 382 ha.

De inventarisatie is voor het grootste deel uitgevoerd door de samensteller van dit rapport, werkzaam bij Sovon Vogelonderzoek Nederland. Het voornaamste doel van de broedvogelinventarisatie was de vastlegging van de verspreiding en de aantallen van de verschillende broedvogelsoorten in het studiegebied. Hieronder vallen alle Rode Lijst soorten en alle soorten die zijn aangewezen op grond van de Vogel- en Habitatrichtlijn binnen het Natura-2000 gebied Veluwe.

De inventarisatie maakt deel uit van een meerjarige inventarisatie die beoogt om binnen een periode van zes jaar (2012 t/m 2017) alle terreinen van de Gemeente Ede gekarteerd te krijgen. Het is een vervolg op de eerste meerjarige inventarisatie van het bosgebied van de Gemeente Ede in de periode 2006-2011. De opdeling van de deelgebieden is dezelfde als aangehouden bij de dunningscyclus. Het is de bedoeling dat steeds het deelgebied wordt onderzocht waar de daaropvolgende winter gedund gaat worden.

In het studiegebied zijn in totaal 55 soorten als waarschijnlijke of zekere broedvogel vastgesteld. Van 47 soorten zijn integraal gegevens verzameld, de overige 8 behoren tot de (zeer) algemene soorten. In

totaal zijn zeven soorten vastgesteld die voorkomen op de Rode Lijst van bedreigde en/of karakteristieke vogelsoorten, te weten: Koekoek, Groene Specht, Boerenzwaluw, Grauwe Vliegenvanger, Matkop, Huismus en Ringmus. De Wespendif en Zwarte Specht behoren tot de kwalificerende soorten binnen de Speciale Beschermingszone "Veluwe", die is aangewezen in het kader van Natura 2000.

In 2007 werd het Edese Bos west voor het eerst integraal onderzocht op broedvogels. De kartering in 2013 is qua onderzoeksmethode goed te vergelijken met die van 2007. Er is alleen niet gewerkt met dezelfde waarnemer, maar wel volgens dezelfde methode en onderzoekintensiteit. In vergelijking met 2007 werden drie soorten niet aangetroffen: Houtsnip, Ransuil en Spotvogel. Vier soorten hebben zich gevestigd: Wespendif, Witte Kwikstaart, Grasmus en Ringmus. In zijn totaliteit was het gebied in 2013 qua soorten vrijwel gelijk aan 2007, maar de totaliteit van het aantal territoria van de getelde soorten was beduidend hoger in 2013. De ontwikkeling van Rode lijstsoorten komt niet geheel overeen met het landelijke beeld. Hoewel Ransuil en Spotvogel verdwenen, verschenen de Koekoek en Ringmus en namen Grauwe Vliegenvanger en Matkop toe. De Groene Specht zit weer wat in de lift en wist zich in het Edese Bos te handhaven, evenals de Boerenzwaluw en Huismus.

In de evaluatie wordt het belang van het gebied voor Vogelrichtlijnsoorten en Rode Lijstsoorten aangeduid en aanbevelingen gedaan voor het beheer van het bosgebied voor deze soorten. Voorts wordt ingegaan op broedvogels in relatie tot het gevoerde beheer en tevens worden enkele beheeraanbevelingen gedaan.

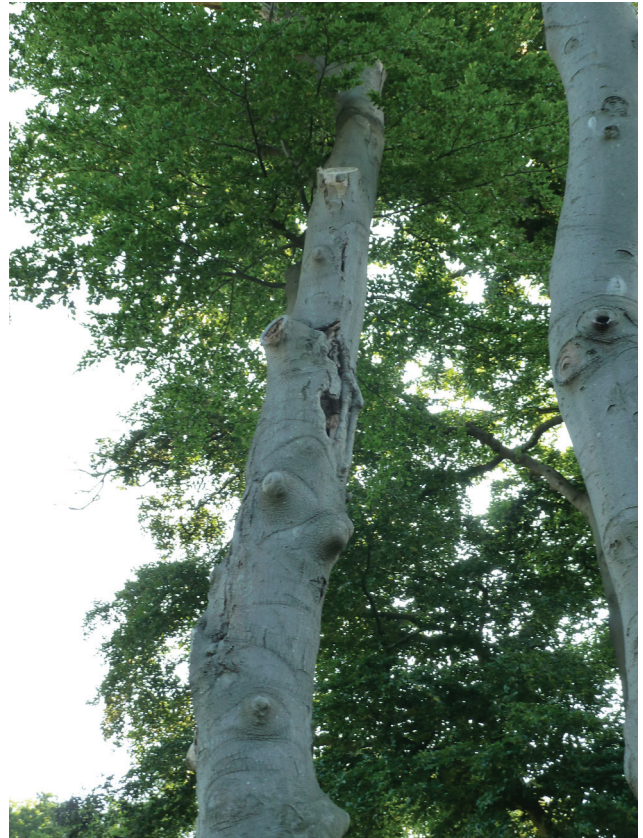
1. Inleiding

In het voorjaar van 2013 is het Edese Bos (west) in opdracht van de Gemeente Ede, Afdeling Beheer, geïnventariseerd op broedvogels (382 ha). Het geïnventariseerde gebied bestaat hoofdzakelijk uit bos. Karakteristiek zijn de oude beuken- en eikenpercelen en lanen, die op de rijkere gronden zijn aangelegd. Op enkele plekken zijn oude beukenlanen ingericht als reservaat voor vleermuizen. Naast de fraaie oude loofhoutpercelen zijn er ook vakken aanwezig met grove dennen, Japanse lariksen en douglassen. Verspreid komen akkers en graslanden voor. De inventarisatie is uitgevoerd door de samensteller van dit rapport, werkzaam bij Sovon Vogelonderzoek Nederland. De Gemeente Ede wenst een uitgebreide territoriumkartering, waarbij een selectie van soorten geteld wordt. Hieronder vallen alle Rode Lijst soorten en alle soorten die zijn aangewezen op grond van de Vogel- en Habitatrictlijn binnen het Natura-2000 gebied Veluwe.

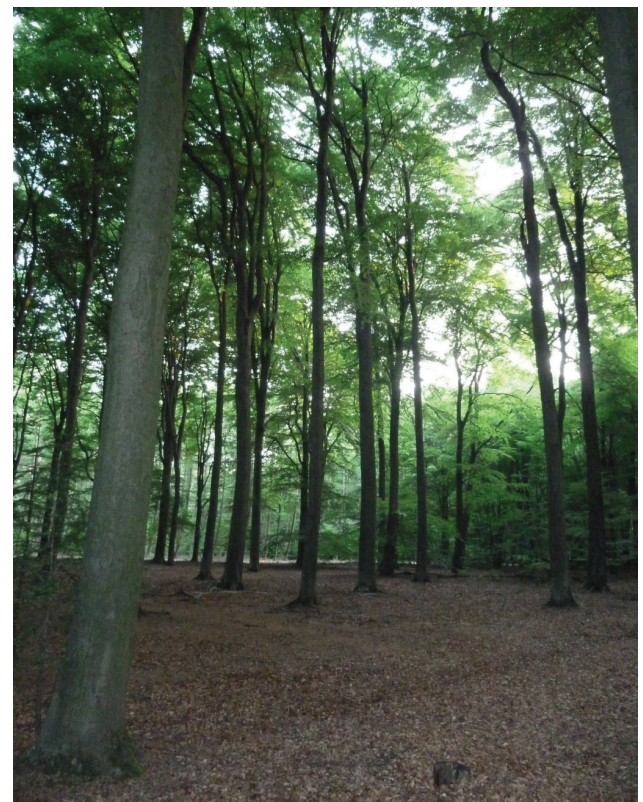
De inventarisatie maakt deel uit van een meerjarige inventarisatie die beoogt om binnen een periode van zes jaar (2012 t/m 2017) alle terreinen van de Gemeente Ede gekarteerd te krijgen. Het is een vervolg op de eerste meerjarige inventarisatie van het bosgebied van de Gemeente Ede in de periode 2006-2011 (zie: Deuzeman 2006, 2008, 2010 t/m 2012 & de Boer 2007 & 2009). De opdeling van de

deelgebieden is dezelfde als aangehouden bij de dunningscyclus. Het is de bedoeling dat steeds het deelgebied wordt onderzocht waar de daaropvolgende winter gedund gaat worden. Het basismateriaal van de inventarisatie is opgeslagen op het Sovon-kantoor in Nijmegen.

Dank is verschuldigd aan de medewerkers van de Gemeente Ede, Afdeling Beheer en speciaal aan Jochem van Gooswilligen. Jochem was behulpzaam tijdens de voorbereidingen en was de directe contactpersoon tijdens het veldwerk en de rapportage. Dank ook aan Jan Nab voor de dagdelen samen in het veld, waarbij we alle roofvogelhorsten en bosvakken hebben bekeken die voor dunning in aanmerking kwamen. Gedurende het veldseizoen werd samengewerkt met de roofvogelonderzoekers Arnold van den Burg en Peter van Geneijgen. Jochem van Gooswilligen en Willem van Manen (Sovon) voorzagen een eerdere versie van dit rapport van commentaar. Tot slot was Dries Oomen (Sovon) behulpzaam bij de verwerking in GIS.

Natuurlijke verjonging op een open plek in een beukenvak, links en de zeer oude beuken met rottingsgaten langs de Doolhoflaan, rechts, 8 juni 2013.

Jonge naaldhoutvakken, zoals de Japanse lariks komt veelvuldig voor in de bosvakken in het noordwestelijke deel van het Edese Bos, links, 9 juni 2013 en karakteristiek oud beukenbos is beeldbepalend in met name het oostelijke deel, 8 juni 2013.

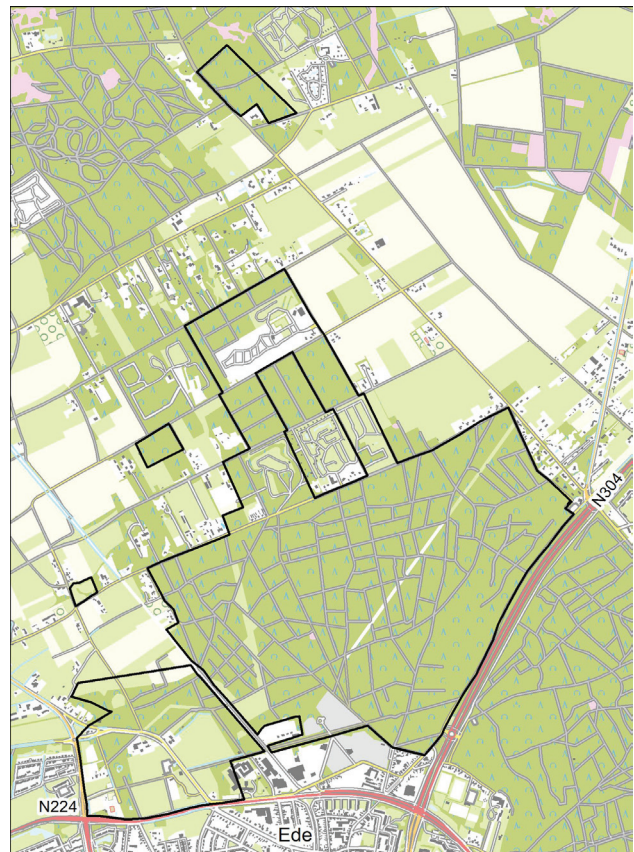
2. Gebiedbeschrijving

2.1. Ligging en karakteristiek

Het Edese Bos (west) is gelegen op de zuidwestelijke Veluwe en wordt beheerd door de Gemeente Ede (figuur 1). Het is één van de oudste bossen van de Gemeente Ede. Het ligt direct ten noorden van Ede. De provinciale weg (N304) deelt het Edese Bos in een westelijk en oostelijk deel. Ten westen van de spoorlijn ligt het Landgoed Kernhem. In het noordelijke deel liggen enkele losse bosvakken op de Doesburger Heide en langs de Hessenweg. Karakteristiek zijn de oude beuken- en eikenpercelen en lanen die op rijkere grond zijn aangeplant. Dit geldt met name voor de Doolhoflaan aan de zuidkant van het gebied. Deze gemengde beuken- en eikenlaan loopt vanaf Huis Kernhem dwars door het bosgebied tot aan de Apeldoornseweg. De Doolhoflaan dankt zijn naam aan het doolhof dat er ligt. Vroeger bestond dit doolhof uit dichte beukenhaagjes. Inmiddels zijn deze uitgegroeid tot grote dikke beuken. Enkele oude grafheuvels zijn ook karakteristiek voor het Edese Bos. De totale oppervlakte van het studiegebied bedraagt 382 ha. Op de topografische kaart is het

studiegebied te vinden in de atlasblokken 32-47, 32-57 en 32-58.

Het studiegebied maakt onderdeel uit van het Veluwemassief, dat kan worden omschreven als een grootschalig glooiend landschap met uitgestrekte (naald-)bossen, heidevelden en zandverstuivingen. Het is een stuwwallandschap met voor Nederlandse begrippen aanzienlijke hoogteverschillen. In de bossen van de Gemeente Ede is gekozen voor geïntegreerd bosbeheer. Er wordt gewerkt aan een meer natuurlijk bos, dus zonder monocultures, maar met mengingen van verschillende soorten inlandse boomsoorten, zoals eik, beuk, berk en grove den. Ook wordt er gestuurd naar meer lichtboomsoorten, zoals lariks, grove den, berk en eik, omdat deze soorten voldoende licht door laten om een onderbegroeiing van kruiden en struiken (de lagere etages) tot stand te laten komen. Er wordt gestreefd naar oude bossen, met meer staand en liggend dood hout. In het 'nieuwe' Natuurbeheerplan Gelderland 2011 heeft ongeveer 50% de doelstelling van natuurbossen en de andere helft een productiedoelstelling.

Figuur 1. Ligging van het Edese Bos (west) in 2013.

2.2. Beschrijving terreintypen

Het Edese Bos bestaat voor het grootste deel uit bos, afgewisseld met kleine akkers en graslanden. Uitzondering vormt Landgoed Kernhem, met Huis Kernhem, dat een afwisseling is van beuken- en eikenlanen, graslanden, boerderijen en bebouwing. In het noordwesten liggen kleinere bosvakken en enkele bungalowparken. Die laatste zijn voornamelijk vanaf de randen geïnventariseerd. Verreweg de oudste beukenlaan vormt de Doolhoflaan in Landgoed Kernhem. Het is ingericht als vleermuisreservaat, waarbij de oudste beuken uit 1735 zoveel mogelijk in stand worden gehouden. Het noordoostelijke deel van het bos bestaat uit oude tot zeer oude beuken- en eikenbossen, destijds aangeplant op de voedselrijke gronden. De oudste beuken en eiken dateren hier uit de periode 1822-1850. Daarnaast komen er fraaie oude wintereiken en tamme kastanjes voor.

Het overige bos is zeer gevarieerd, vooral bestaande uit naaldhoutopstanden afgewisseld met beuken- en eikenvakken. Het naaldhout kan zeer oud zijn, zoals opstanden van grove dennen van ruim 100 jaar oud. In deze vakken is een rijke ondergroei aanwezig met diverse loofhoutsoorten, zoals eik, lijsterbes en berk. Hier is veel liggend en staand door hout aanwezig. Jongere grove dennenopstanden hebben nog een vrij homogeen karakter, maar in de iets oudere dennenpercelen staat soms al een aanzienlijke hoeveelheid zomereik en berk, die hier en daar een tweede boomlaag begint te vormen. Amerikaanse vogelkers komt in deze vakken veelvuldig voor, maar in de winter van 2012/13 is deze deels bestreden.

Naast grove dennen is in de periode 1926-60, maar ook daarna, douglas, fijnspar en Japanse lariks aangeplant. De oude douglas- en Japanse lariksopstanden zijn inmiddels hoog met een tweede boom-

en struiklaag van jonge douglassen en lariksen. In de middeloude vakken is nauwelijks nog sprake van verjonging. Her en der hebben kleine kaalkappen of heeft (zware) stormschade plaatsgevonden. Deze plekken groeien snel dicht met jonge dennen, douglassen en lariksen, meestal gemengd met jonge berken. Naast de imposante beuken- en eikenvakken in het noordoostelijke deel van het Edese Bos, is loofhout vooral terug te vinden in de vorm van laanbomen langs diverse paden (Zonneoordlaan, Apeldoornseweg) bestaande uit beuken en enkele Amerikaanse eikenlanen. Soms is ook berk in een lanestructuur aangeplant. Voormalig eikenhakhout komt kleinschalig voor.

De bosvakken in het noordwestelijke deel liggen tussen de verschillende bungalowparken in en zijn beduidend jonger en aangeplant in de periode 1925 (grove den) en 1957-1981 (Japanse lariks en fijnspar). Met name de lariksen en fijnsparren hebben een homogeen karakter, terwijl de grove dennenpercelen al aardig gemengd zijn met ondergroei van loofhoutsoorten. De bosvakken langs de Hessenweg bestaan voornamelijk uit douglassen, abies grandis en lariksen. Ook komt er een gemengd vak met grove dennen en eiken voor.

Op de akkers wordt voornamelijk maïs verbouwd en begrazing met rundvee vindt plaats op de graslanden. Enkele graslandpercelen, heggen en een jong bosperceel nabij de Doesburgermolen is betrokken bij de inventarisatie.

Bebouwing is te vinden op Landgoed Kernhem en nabij de begraafplaats aan de Slingerboslaan. Er is veel recreatie in het Edese Bos, met name vanwege de gunstige ligging ten opzichte van Ede, de vele bungalowparken en Landgoed Kernhem. Er liggen een tweetal wandelroutes en een ruiterroute. Het zuidelijke deel is bestemd voor loslopende honden.

3. Werkwijze

3.1. Doelstelling

Het voornaamste doel van de broedvogelinventarisatie was het vastleggen van de verspreiding en de aantallen van verschillende broedvogelsoorten in de deelgebieden. Op deze wijze wordt informatie verkregen over de verspreiding, aantalsontwikkelingen, effecten van het gevoerde beheer en de huidige toestand van de verschillende gebiedsdelen als leef- en broedgebied voor vogels. Hierbij ligt het accent op de kartering van de zeldzame, schaarse, bedreigde en karakteristieke broedvogelsoorten. Daaronder vallen alle zogenaamde Rode Lijstsoorten en alle soorten die zijn aangewezen op grond van de Vogel- en Habitatrichtlijn binnen het Natura-2000 gebied Veluwe. Aan deze lijst zijn een aantal soorten toegevoegd die extra informatie kunnen verschaffen over het terreinbeheer. De volgende acht soorten zijn wel vastgesteld, maar niet geïnventariseerd: Winterkoning, Roodborst, Merel, Tjiftjaf, Fitis, Koolmees, Pimpelmees en Vink.

De inventarisatie maakt deel uit van een meerjarige inventarisatie die beoogt om binnen een periode van zes jaar (2012 t/m 2017) alle terreinen van de Gemeente Ede gekarteerd te krijgen. Het is een vervolg op de eerste meerjarige inventarisatie van het bosgebied van de Gemeente Ede in de periode 2006-2011 (zie: Deuzeman 2006, 2008, 2010 t/m 2012 & de Boer 2007 & 2009). De opdeling van de deelgebieden is dezelfde als aangehouden bij de dunningscyclus. Het is de bedoeling dat steeds het deelgebied wordt onderzocht waar de daaropvolgende winter gedund gaat worden. Er wordt nauw samengewerkt met de roofvogelonderzoekers Arnold van den Burg en Peter van Geneijgen. Alle gevonden roofvogelhorsten werden doorgegeven aan deze onderzoekers, die het broedbiologische onderzoek uitvoeren.

3.2. Veldwerk

De kartering is in grote lijnen uitgevoerd volgens de uitgebreide territoriumkartering (Hustings et al. 1985, van Dijk 2004 & 2011). Afwijkingen op deze methode zijn te vinden in het ontbreken van een vaste looproute en/of loopsnelheid. De route werd elke velddag aangepast aan de lokale omstandigheden (bijvoorbeeld windsterkte) en vooral ook aan de verspreiding en activiteit van broedvogels. Daarnaast

werd er de gehele dag gekarteerd, in tegenstelling tot de aanbeveling voor broedvogelkarteringen die uitgaan van karteringen in de ochtenduren. Later op de dag, en vooral vanaf het middaguur, werden frequenter insteken gemaakt, vooral als doel hebbende om de trefkans te vergroten (zang opwekken, alarm). Veel aandacht ging in de late ochtenduren ook uit naar het zoeken van nesten van roofvogels of op het herbezoeken van gebiedsdelen die in de vroege ochtend al waren bezocht. Sommige soorten zijn namelijk pas later op de ochtend actief aan het zingen.

Het studiegebied werd zowel lopend als met de fiets onderzocht. Tijdens de bezoeken is vooral gelet op territorium- en nestindicatief gedrag. Hieronder vallen zang, balts, alarm, voerdragende oudervogels, afleidingsgedrag en bedelende jongen. Extra nadruk werd gelegd op het verkrijgen van uitsluitende waarnemingen, dus waarnemingen van twee tegelijkertijd zingende of baltsende soortgenoten. Een standaardbezoek begon een half uur tot een uur voor zonsopgang. Regelmatig werd er van het pad afgeweken, daar vakken onoverzichtelijk waren of om te zoeken naar horsten van roofvogels en holen van spechten.

Het veldwerk is uitgevoerd in de periode 21 maart tot en met 11 juli 2013. Er zijn in totaal vijf integrale inventarisatieronden uitgevoerd. In de vroege ochtend van 9 mei en 8 juni is aandacht besteed aan schemer- en nachtactieve soorten. In totaal werd 74 uur en 18 min besteed aan het veldwerk. Uitgaande van 382 ha komt dit gemiddeld neer op 11,7 min/ha (tabel 1). Deze waarde ligt ruim boven het gemiddelde (=10 min/ha) van grootschalige broedvo-

Tabel 1. Tijdsbesteding in het Edese Bos (west)(382 ha).

Datum	Begin	Eind	Uren
21-mrt	8:20	16:15	7,9
22-mrt	9:30	16:30	7,0
11-apr	7:30	16:30	9,0
16-apr	8:00	17:10	9,2
3-mei	6:10	16:00	9,8
9-mei	4:50	13:50	9,0
8-jun	4:00	12:25	8,4
9-jun	7:00	12:30	5,5
11-jul	8:15	16:45	8,5
			74,3

gelkarteringen zoals die (deels) door Sovon worden uitgevoerd (Kleemann et al. 1994). In maart, april en mei is op geschikt lijkende plekken het geluid van de Middelste Bonte Specht en Kortsnavelboomkruiper afgespeeld, echter zonder respons.

3.3. Interpretatie en verwerking van gegevens

Waarnemingen zijn vanaf de (papieren) veldkaart overgezet in de database van Sovon, waarbij meestal de standaard-broedcode werd meegegeven, maar in geval van zeldzame soorten en nestvondsten, werd deze code aangepast. De waarnemingen zijn geclusterd tot territoria met behulp het door Sovon ontwikkelde autoclusterprogramma volgens de criteria in van Dijk & Boele (2011). Vanwege het kleinere aantal bezoeken dan vereist in het BMP, zijn de criteria op enkele fronten versoepeld: De voorste datumgrens is met vijf dagen vervroegd en voor een territorium is slechts één (in van Dijk & Boele 2011 soms meer) geldige waarneming tussen de datumgrenzen nodig. Doordat tijdens de gebiedskarteringen (zoals onderhavige) vaak gebieden worden gekarteerd die groter zijn dan het gemiddelde BMP-proefvlak en verspreiding een belangrijke component is in dit type onderzoek, zijn enkele fusie-afstanden vergroot van 100 naar 200 m, van 200 naar 300 m en van 300 naar 500 m (zie criteria afgedrukt op verspreidingskaarten).

3.4. Weersomstandigheden

Het weer is van invloed op de activiteit van vogels en daardoor op de doelmatigheid van het inventariseren. Harde wind, neerslag en lage temperaturen zijn belemmerende factoren. Veel territoriale activiteit neemt later op de dag ook af bij hoge temperaturen. Daarom wordt hier een korte beschrijving van het weer in het broedseizoen van 2013 gegeven aan de hand van de maandoverzichten van het KNMI. In tabel 2 zijn enkele variabelen samengevat.

Het jaar 2013 kende de koudste lente in ruim 40 jaar. Het broedseizoen startte dan ook uitzonderlijk laat. Op 13 maart kwam het op veel plaatsen in ons

land nog tot strenge vorst (minimumtemperatuur tussen -10,0 en -15,0 °C). De lente diende zich pas aan rond het midden van april. Op de 14e werd in De Bilt voor het eerst na de winter de grens van 20,0 °C bereikt ('warme dag'). Ook mei was een koele maand. Met gemiddeld over het land 129 mm neerslag tegen 172 mm normaal, was de lente droog. Maart en april waren droge maanden, mei was vrij nat. De maand juni was vrij koel en behoorlijk wisselvallig (bron: KNMI).

Tabel 2. Enkele weersvariabelen (gemiddelde temperatuur, dagelijks aantal zonuren en duur neerslag) in de periode maart-juli, op basis van gegevens van het KNMI, station De Bilt. Ref staat voor (langjarig gemiddelde 1981-2012).

Maand	Temperatuur		Zonuren		Duur neerslag	
	2013	Ref	2013	Ref	2013	Ref
Maart	2,5	6,2	4,0	4,1	1,7	2,0
April	8,1	9,3	6,1	5,8	1,0	1,4
Mei	11,5	13,2	5,4	6,7	2,3	1,5
Juni	15,3	15,7	5,9	6,5	1,3	1,5
Juli	19,2	17,9	7,8	6,6	0,5	1,4

3.5. Overige omstandigheden

De winter van 2013 was volgens de maatstaven van het KNMI vrij koud. Voor de meeste boomsoorten (zomereik, beuk en alle naaldbomen) was 2012 geen mastjaar. Veld- en Bosmuizen waren vrijwel overal schaars. De lente liet lang op zich wachten en vanwege het koude en schrale weer kwam de groei van vegetatie en bladzetting bij bomen in 2013 laat op gang. Waarschijnlijk hierdoor begonnen veel standvogels en korte-afstandstrekkingers laat met eileg. Insecten bleven in de loop van het voorjaar en gedurende de zomer schaars (gemeten naar de geringe overlast door steekmuggen, weinig insectenresten op voorruit van auto en nagenoeg ontbreken van zichtbare vraat door spanrupsen in eiken).

4. Resultaten

4.1 Soorten en aantallen

In het studiegebied zijn in totaal 55 soorten als waarschijnlijke of zekere broedvogel vastgesteld (tabel 3). Van 47 soorten zijn integraal gegevens verzameld, de overige 8 behoren tot de (zeer) algemene soorten. In totaal zijn zeven soorten vastgesteld die voorkomen op de Rode Lijst van bedreigde en/of karakteristieke vogelsoorten (van Beusekom et al. 2005), te weten:

Koekoek, Groene Specht, Boerenzwaluw, Grauwe Vliegenvanger, Matkop, Huismus en Ringmus. De Wespendif en Zwarte Specht behoren tot de kwalificerende soorten binnen de Speciale Beschermingszone "Veluwe", die is aangewezen in het kader van Natura 2000.

Tabel 3. Soorten, aantallen en dichtheden per 100 ha in het Edese Bos (west) in 2013 (382 ha). Rode Lijstsoorten staan aangegeven met een sterretje (*).

Soort	N	N/100 ha	Soort	N	N/100 ha
Wespendif	1	0,3	Vuurgoudhaan	4	1,0
Havik	1	0,3	Grauwe Vliegenvanger*	8	2,1
Sperwer	4	1,0	Bonte Vliegenvanger	5	1,3
Buizerd	3	0,8	Staartmees	17	4,5
Holenduif	11	2,9	Glanskop	22	5,8
Houtduif	42	11,0	Matkop*	12	3,1
Turkse Tortel	1	0,3	Kuifmees	30	7,9
Koekoek*	1	0,3	Zwarte Mees	24	6,3
Bosuil**	3	0,8	Boomklever	52	13,6
Groene Specht*	2	0,5	Boomkruiper	53	13,9
Zwarte Specht	1	0,3	Gaai	17	4,5
Grote Bonte Specht	46	12,0	Ekster	6	1,6
Kleine Bonte Specht	3	0,8	Kauw	12	3,1
Boerenzwaluw*	4	1,0	Zwarte Kraai	10	2,6
Boompieper	4	1,0	Spreeuw	16	4,2
Witte Kwikstaart	1	0,3	Huisumus*	15	3,9
Heggenmus	28	7,3	Ringmus*	3	0,8
Zanglijster	54	14,1	Groenling	23	6,0
Grote Lijster	4	1,0	Putter	3	0,8
Grasmus	1	0,3	Sijs	3	0,8
Tuinfluitter	3	0,8	Kruisbek	1	0,3
Zwartkop	115	30,1	Goudvink	12	3,1
Fluiter	8	2,1	Appelvink	39	10,2
Goudhaan	49	12,8			

** aantallen Bosuil onvolledig; worden door Peter van Geneijgen en Arnold van den Burg onderzocht.

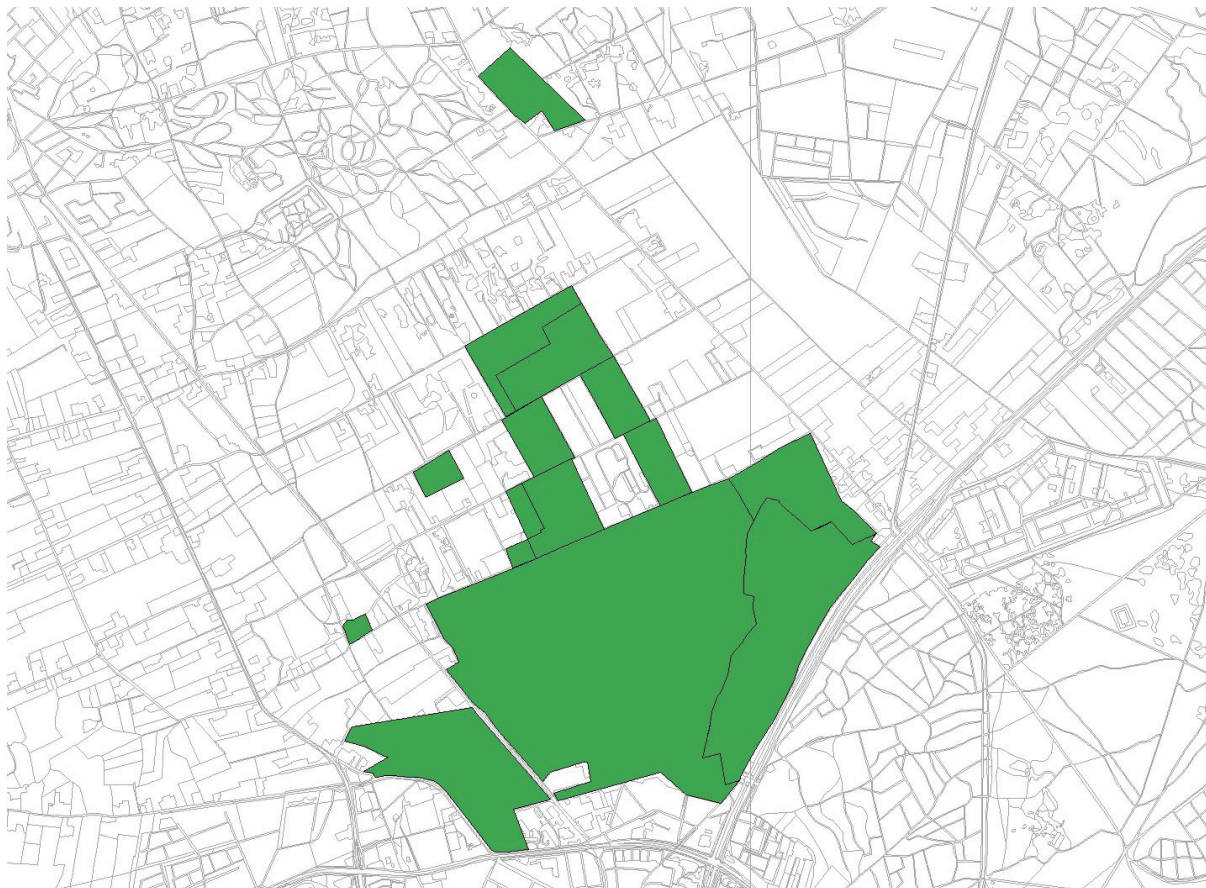
4.2. Vergelijking met voorgaande kartering

Voor het beheer is het van belang te weten waarom bepaalde vogelsoorten zijn toegenomen of juist zijn afgenomen. Het is hierbij belangrijk om te kijken of de ontwikkelingen in de broedvogelaantallen lokaal is (en dus door het beheer kan zijn veroorzaakt)

of dat de landelijke situatie wordt weerspiegelt. In dat laatste geval kunnen landelijke aspecten zoals verdroging of ontwikkelingen in de overwinteringsgebieden buiten Nederland de trend bepalen.

In 2007 werd het Edese Bos west voor het eerst integraal onderzocht op broedvogels. De kartering in 2013 is qua onderzoeksmethode goed te vergelijken met die van 2007, zij het dat het gebied niet door

dezelfde waarnemer is geteld en dat het gebied ten zuiden van de Kernhemseweg niet in 2007 is geteld (figuur 2 & de Boer 2007).

Figuur 2. Begrenzing van het gebied dat in zowel 2007 als 2013 is gekarteerd.

In vergelijking met 2007 werden drie soorten niet aangetroffen: Houtsnip, Ransuil en Spotvogel. Vier soorten hebben zich gevestigd: Wespendif, Witte Kwikstaart, Grasmus en Ringmus. In zijn totaliteit was het gebied in 2013 qua soorten vrijwel gelijk aan 2007, maar de totaliteit van het aantal territoria van de getelde soorten was beduidend hoger in 2013 (tabel 4).

De ontwikkeling van Rode lijstsoorten komt niet geheel overeen met het landelijke beeld. Hoewel Ransuil en Spotvogel verdwenen, verschenen de Koekoek en Ringmus en namen Grauwe Vliegenvanger en Matkop toe. De Groene Specht zit weer wat in de lift en wist zich in het Edese Bos te handhaven, evenals de Boerenwaluw en Huismus.

Roofvogels vertonen een stabiele ontwikkeling, waarbij de Wespendif (net als in 2012) werd vastgesteld als broedvogel, Havik en Sperwer stabiel bleven en de Buizerd iets toenam. Vogelsoorten van jonge bosopstanden en struweel doen het heel aardig. De

Goudvink doet het goed, met name in opstanden met natuurlijke verjonging van douglas en Japanse larkis. Hetzelfde geldt voor de Groenling. De Zwartkop laat een duidelijke toename zien, wat duidt op een goede ontwikkeling van de struik- en tweede boomlaag in de bossen en de Tuinfluiter bleef nagenoeg stabiel. Opvallend genoeg nam de Matkop toe, met name in de noordelijke bosfragmenten, waar over het algemeen jongere naalduitopstanden aanwezig zijn. Vermoedelijk is het aanbod aan dood staand hout hier toegenomen, die vaak benut worden door Matkoppen. Ook hebben deze vakken vaak een rommelig karakter. De Boompieper verscheen langs de randen van akkers en dichtgroeïende kapvlaktes. Vogelsoorten van opgaand bos zijn over het algemeen toegenomen, al werd de Houtsnip niet vastgesteld. De Fluiter nam fors toe, waarbij met name de oudere grove dennenvakken met loofhout in trek waren. Dit in tegenstelling tot de landelijke trend, die vanaf 1990 sterk neergaand is. Opvallend genoeg

nam de Grote Lijster ook iets toe. Dit wijkt af van de negatieve landelijke trend en ontwikkelingen elders op de Veluwe. Wellicht dat de nabijheid van open gebieden (bebouwing Ede, akkers en graslandjes) gunstig is voor de soort. Ook de Appelvink nam toe, iets wat elders op de Veluwe ook geconstateerd is, zoals in het oostelijke deel van het Edese Bos, op de Zuidoost-Veluwe en bij Kootwijk en Garderen. De exacte reden voor de toename is mogelijk het steeds ouder en structuurrijker worden van de bossen, met name de oudere grove dennenbossen. Daarnaast zijn middeloude tot oude douglasopstanden sterk in trek bij de soort. Het is zaak deze percelen goed te beheren en ze niet grootschalig te kappen. In andere bossen op de Veluwe bleken afnames na forse kap. Ook de Grauwe Vliegenvanger nam iets toe. Vogelsoorten van oud opgaand bos met dood hout (holenbroeders) doen het goed in het Edese Bos. Holenduif, Grote Bonte Specht, Glanskop, Boomklever en Boomkruiper zijn duidelijk toegenomen, wat op meer dood staand hout in de opstanden duidt. De Zwarte Specht en Spreeuw bleven stabiel. De enige holenbroeder die echt afnam was de Kauw. Dit heeft vermoedelijk te maken veranderingen en/of inten-

sivering van het omliggende agrarische landschap. Hier foerageren ze op kleine dierlijke bodemorganismen (emelten en regenwormen). In Nederland is de trend in de bossen op de Veluwe, Brabant en Drenthe ook sterk negatief. Van de Kleine Bonte Specht werden minder territoria vastgesteld. De soort is een typische bewoner van middeloude tot oude structuurrijke loofbossen met relatief veel dood hout en loszittend schors. In het Edese Bos is dit ruimschoots voorhanden, waardoor de afname niet reëel lijkt. Mogelijk is de zangpiek gemist tijdens de eerste ronde, die nog in winterse omstandigheden werd verricht, met lichte vorst in de ochtenduren en overdag temperaturen van maar net boven het vriespunt, waardoor de spechten niet of nauwelijks actief waren. Het lijkt er dus op dat niet alle territoria in 2013 zijn gevonden. Soorten van naaldbos laten wisselende trends zien. Bij de afname van het Vuurgoudhaan zal de negatieve landelijke trend meespelen, gezien het ruim voorhanden zijn van geschikte oudere sparrenvakken. De Kuifmees nam daarentegen weer toe, terwijl de landelijke trend negatief is. De aantallen van de invasiesoorten Sijs en Kruisbek fluctueren jaarlijks, afhankelijk van invasief gedrag.

Tabel 4. Vergelijking van de broedvogelaantallen met voorgaande kartering in 2007. Bij trend is + toegenomen, = gelijk gebleven en - afgenomen. * Rode Lijstsoorten. LT= Landelijk trend 2002-2011.

Soort	2007	2013	Ont.	LT	Soort	2007	2013	Ont.	LT
Wespendief	0	1	+	-	Grauwe Vliegenvanger	5	8	+	=
Havik	1	1	=	+	Bonte Vliegenvanger	1	5	+	=
Sperwer	4	4	=	-	Staartmees	9	17	+	=
Buizerd	2	3	+	+	Glanskop	14	22	+	-
Houtsnip	1	0	-	=	Matkop	8	12	+	-
Holenduif	7	10	+	=	Kuifmees	23	30	+	-
Koekoek	0	1	+	=	Boomklever	30	49	+	+
Ransuil	1	0	-	-	Boomkruiper	44	52	+	+
Groene Specht	2	2	=	+	Gaai	15	17	+	=
Zwarte Specht	1	1	=	-	Ekster	1	5	+	=
Grote Bonte Specht	33	44	+	+	Kauw	19	6	-	=
Kleine Bonte Specht	5	3	-	+	Zwarte Kraai	8	7	-	=
Boerenwaluw	1	2	+	+	Spreeuw	8	8	=	=
Boompieper	0	4	+	+	Huisemus	11	11	=	=
Witte Kwikstaart	0	1	+	-	Ringmus	0	1	+	-
Grote Lijster	2	4	+	-	Groenling	7	21	+	+
Spotvogel	1	0	-	-	Putter	4	3	-	+
Grasmus	0	1	+	+	Sijs	1	3	+	+
Tuinfluiter	4	3	-	+	Kruisbek	4	1	-	-
Zwartkop	61	109	+	+	Goudvink	9	12	+	+
Fluiter	1	8	+	-	Appelvink	7	38	+	+
Vuurgoudhaan	11	4	-	-					
Tot/ter.	138	206			Tot/ter.	228	328		

4.3. Soortbesprekingen

In deze paragraaf worden gegevens vermeld die aanvullende informatie verschaffen over de betrouwbaarheid van de inventarisatie en de betekenis van het gebied voor broedvogels. Bij een aantal soorten is niet meer informatie voorhanden dan rechtstreeks uit de verspreidingskaarten kan worden afgelezen. Deze soorten worden derhalve niet beschreven. Bij een aantal soorten wordt nader ingegaan op broedbiologie en –succes. In bijlage I zijn de verspreidingskaarten per soort weergegeven.

WESPENDIEF, n=1

In 2012 werd een nest gevonden in een beuk in vak 214c langs de Apeldoornseweg door Peter van Geneijgen. Dit nest mislukte vroegtijdig en later is het nest ook uit de boom gewaaid. In 2013 is op 11 juli op een aantal overzichtelijke plekken steeds enkele uren post gevat, om eventuele voedselvluchten op te pikken. De enige waarneming werd gedaan vanaf de Woutersweg, waar op twee momenten (13.20-13.35 en 13.47-13.54) een fanatiek vlinderend mannetje werd waargenomen boven het noordelijke deel van het Edese Bos. Getuige het gedrag was de vogel wel territoriaal, maar had het geen nest met jongen op dat moment.

HAVIK, n=1

Een bezet nest werd gevonden in een oude beuk uit 1840 in vak 221d in het noordoostelijke deel van het Edese bos. Het paar broedde succesvol, op 11 juli werden tenminste twee bedelende jongen gehoord. In 2007 broedde het paar in exact hetzelfde vak.

SPERWER, n=4

Er werden vier bezette nesten gevonden in de vakken 214h (Grove den), 224b (Grove den), 217g (Corsi-caanse den) en 402 (Japanse lariks). De nesten in de vakken 214h en 217g hadden in juni kleine jongen en de andere twee nesten mislukten vermoedelijk al in de eifase. In tenminste zeven andere vakken werden oude nestlocaties gevonden, waarvan vijfmaal in jonge grove dennenpercelen en tweemaal in fijnsparren. De algehele trend in de Veluwe bossen is afnemend voor Sperwers. De soort doet het in het Edese Bos opvallend goed, vermoedelijk door de gunstige ligging ten opzichte van de bebouwing van Ede, waar de soort voldoende kleine zangvogels (zoals mussen) kan verschalken.

Nest van de Sperwer in Japanse lariks in vak 402. Dit nest mislukte vermoedelijk al in de eifase. Het lijkt erop dat het tegenwoordig ook niet slim is om in de meer zichtbare lariksen te gaan nestelen, vanwege toegenomen predatiedruk door Haviken. Het merendeel van de nesten werd dan ook gevonden in de dichtere jonge grove dennenvakken, 8 juni 2013.

BUIZERD, n=3

De Buizerd bleef stabiel. Er werden twee nesten gevonden in de vakken 216d (Grove den) en in het vak langs de Hessenweg (Abies grandis). Het nest in vak 216d was succesvol en hierop werden twee jongen geringd door Peter van Geneijgen, terwijl het nest in de Abies grandis mislukte in de eifase. Een territorium was aanwezig in het bosvak langs de Barteweg. Hier werden tijdens meerdere rondes alarmerende oudervogels vastgesteld. Mogelijk zat een nest net buiten de grens op particulier terrein.

HOLENDUIF, n=11

Tenminste zes van de elf paren broedde in oude hollen van de Zwarte Specht in de oude beukenvakken van het Edese Bos. Daarnaast bleken de aftakelende beuken langs de Doolholflaan in trek. Ook bebouwing, zoals de aanwezige boerderijen in het agrarische land van Landgoed Kernhem, werden benut.

KOEKOEK, n=1

Er werd één territorium vastgesteld van de Koekoek langs de rand van een vrij grote dichtgroeende kapvlakte met jonge douglassen en berken. De soort staat inmiddels op de Rode lijst en is landelijk ca. 45% afgenomen in de afgelopen 10-15 jaar. Knelpunten zijn mogelijk afname van waardvogels en afname van grote rupsen, het hoofdvoedsel van volwassen vogels.

GROENE SPECHT, n=2

Een bezette nestholte werd gevonden in het oude beukenbos van vak 214c. In de vroege ochtend van 3 mei was een paar Groene Spechten druk doende bij een oud Zwarte Spechtenhol in een beuk. In exact hetzelfde vak waren de spechten eerder al actief op 21 maart en later op 8 juni.

Een tweede territorium was aanwezig in het half-open landschap van Landgoed Kernhem, een typisch Groene Spechten biotoop. Het zijn feitelijk geen echte bosbewoners en zijn van hun voedsel meer afhankelijk van graslandjes, akkers of plekken waar veel zonlicht op de bodem valt. Dit is gunstig voor mieren, het hoofdvoedsel van Groene Spechten.

De bezette nestholte van de Groene Specht in het beukenbos van vak 214c, 8 juni 2013.

ZWARTE SPECHT, n=1

Het tellen van Zwarte Spechten is bepaald niet makkelijk, maar na een paar jaar intensief nesten zoeken is het goed te doen. De onderzoeker beschikt over deze ervaring en zodoende werden geen territoria opgevoerd aan de hand van foeragerende beesten of vogels die conflicten uitvochten op de rand van hun territorium. Er werd één bezette nestholte gevonden in vak 223b, een oud beukenbos vlak langs de Zonneoordlaan. De nestholte bevatte duidelijke veegsporen onder de ingang, afkomstig van de staart van de oudervogels en op 3 mei zijn oudervogels bij het nest gezien.

Bezette nestholte van de Zwarte Specht in het beukenvak langs de Zonneoordlaan. Let op de goed zichtbare veegsporen van de staart direct onder de nestholte, 8 juni 2013.

GROTE BONTE SPECHT, n=46

De verspreiding laat een gelijkmatige verdeling zien van territoria in de gemengde loof- en naalddhoutopstanden. In vakken met jonge tot middeloude monotone naalddhoutpercelen ontbreken de spechten en hier zijn in de verspreiding wat gaten te zien. In de oudste beuken- en eikenvakken in het oostelijke deel is de dichtheid wat hoger. De soort is ten opzichte van 2007 in aantal toegenomen.

MIDDELSTE BONTE SPECHT, n=0

In 2012 werd een broedgeval vastgesteld in het oude loofbos in het noordoostelijke deel van het Edese Bos door Arnold van den Burg. Ondanks gerichte zoekacties van Arnold en mijzelf konden wij in 2013 nergens Middelste Bonte Spechten vinden, hoewel er op 2 maart een melding kwam van een roepende vogel in juist dit stuk bos (bron: waarneming.nl). Met name het oude gemengde beuken- en eikenbos van rond de 1850 ziet er geschikt uit, maar ook het afwisselende landschap met oude eikenlanen in Landgoed Kernhem zou in potentie kunnen.

KLEINE BONTE SPECHT, n=3

Uitsluitend vastgesteld in het oude gemengde loofbos in het noordoostelijke deel van het Edese Bos, waar veel dood staand hout of andere dood hout aanwezig is.

FLUITER, n=8

De voorkeur van Fluiters ging uit naar de gemengde naald- en loofhoutvakken, altijd met een voldoende hoeveelheid eik. In slechts één geval was een territorium gevestigd in een oud beukenvak.

VUURGOUDHAAN, n=4

Vuurgoudhanen werden vastgesteld in middeloude, liefst oude fijnspar- en douglasvakken.

GRAUWE Vliegenvanger, n=8

De Grauwe Vliegenvanger is een schaarse broedvogel in het Edese Bos en vastgesteld in de oudere en gevarieerdere bosvakken, evenals de omgeving van bosranden met bebouwing.

BONTE Vliegenvanger, n=5

Bonte Vliegenvangers werden vrijwel uitsluitend vastgesteld in de omgeving van bebouwing, zoals bungalowparken of bebouwing langs de bosranden. Hier broedden ze vermoedelijk hoofdzakelijk in nestkasten.

MATKOP, n=12

De Matkop bleek een schaarse broedvogel, met een verspreid voorkomen in zowel loof- als naaldbossen. De oudste beuken- en eikenbossen werden grotendeels gemeden. De soort preferereert zachthoutsoorten zoals de berk als nestboom, maar gebruikt ook verrotte jonge grove dennetjes of sparretjes. De opstanden moeten dan ook niet te oud zijn voor Matkoppen, zoals de meest noordelijke bosvakken, die goed bezet waren.

BOOMKLEVER, n=52

De Boomklever laat een mooie verspreiding zien, aanwezig in loofhout en vrijwel afwezig in de monotone naaldhoutopstanden in het oostelijke deel van het Edese Bos. De hoogste dichtheden werden bereikt in het oudste loofbos in het noordoostelijke deel, met de oude beuken en eikenvakken. Elders is de soort vaak gebonden aan de in lanen staande beuken of Amerikaanse eiken, of in de vakken met oudere grove dennen gemengd met loofbomen. Ten opzichte van 2007 namen Boomklevers toe op Landgoed Kernhem, in het zuidwestelijke deel van het Edese Bos en in de noordelijke bosvakken. Dit beeld is overeenkomstig ontwikkelingen elders op de Veluwe.

KAUW, n=12

Kauwen werden uitsluitend vastgesteld op Landgoed Kernhem. Hier werden oude spechtengaten, breukvlakken of rotingsgaten benut in de oude beuken en eiken langs de Doolhoflaan. Ook de aanwezige bebouwing was in trek. Ze verdwenen uit het Edese Bos zelf, waar in 2007 nog drie paren werden aangetroffen in een oud beukenvak met Zwarte Spechtenholen langs de Zonneoordlaan.

SPREEUW, n=16

Net als de Kauw werden Spreeuwen vrijwel uitsluitend vastgesteld op Landgoed Kernhem. Ze broedden hier in holtes in de oude beuken- en eikenvakken, maar ook de aanwezige bebouwing werd benut. Het afwisselde halfopen landschap is gunstig want er werd, net als de Kauw, gefoerageerd op het aanwezige open gebied zoals grasland en akkers. Waar de Kauw duidelijk in de min zit, bleven Spreeuwen stabiel.

SIJS, n=3

Territoria zijn gebaseerd op zingende mannetjes op 3 mei in een vak met Oostenrijkse dennen, grove den en fijnsparren.

KRUISBEK, n=1

Het winterseizoen 2012/13 was geen invasiejaar voor de soort. Dit bleek ook wel in het aantal gevonden territoria. Het enige paar werd vastgesteld op 3 mei in een gemengd vak met fijnsparren en douglassen.

GOUDVINK, n=12

Typische soort van jonge tot middeloude naaldbossen. Ook jonge opslag op voormalige kapvlakten bleken in trek.

APPELVINK, n=39

De Appelvink is in het Edese Bos een typische bewoner van opgaande structuurrijke bossen. Ze werden vooral vastgesteld in de oudere gemengde loofhoutbossen, maar ook de structuurrijke grove dennenbossen werden niet gemeden. Daarnaast schuwt de soort douglas- en Japanse lariksen niet. Ze namen fors toe, niet alleen in de oude bossen, maar ook in de veel jongere opstanden en bungalowparken in het noordwestelijke deel.

4.4. Overige fauna

Er is niet gericht gezocht naar overige fauna. Op de verspreidingskaarten in bijlage III worden de exacte

locaties van de waarnemingen weergegeven. De verspreidingskaarten geven een beeld weer van uitsluitend toevallige waarnemingen.

Konijnen bleken schaars en werden uitsluitend waargenomen in een kleine cluster rondom het bungalowpark aan de Barteweg en rondom bebouwing langs de Zonneoordlaan. Van het Eekhoorn werden zeven nesten gevonden. Er werden drie belopen burchten gevonden van de Vos en drie van de Das. Twee koepelnesten van de Rode Bosmier waren aanwezig en waarnemingen van Hazen concentreerden zich voornamelijk in het halfopen landschap van Landgoed Kernhem. Drie Wilde Zwijnen werden waargenomen in het bosvak langs de Hessenweg en Reeën bleken vrij schaars voor te komen.

Dassenburcht op Landgoed Kernhem in een vak met jonge grove dennen (vak 302g), 9 juni 2013.

5. Evaluatie

5.1. Betekenis van het gebied voor broedvogels

Broedvogels vervullen een belangrijke functie als indicator van de natuurkwaliteit. Daarnaast hebben ze zelf ook een intrinsieke natuurwaarde, alsmede een waarde die bijdraagt aan het Natura 2000-beleid en biodiversiteits-doelstellingen. De bosgebieden van de Gemeente Ede bevinden zich in Natura 2000-gebied Veluwe, waarbinnen voor tien broedvogelsoorten instandhoudingsdoelen zijn geformuleerd. De meeste Natura-2000-soorten in de bossen van de Gemeente Ede zijn gerelateerd aan heidevelden en/of extensieve wildakkers. Vanwege deze biotooptypen is de Noord-Ginkel bijvoorbeeld goed vertegenwoordigd met vijf Natura 2000-soorten.

Het Edese Bos West bestaat vrijwel volledig uit bos. De oude beukenbossen (broedholtes) in combinatie met de grove dennenbossen (foerageerhabitat) zijn van belang voor de Zwarte Specht (1 pr.) en deze soort draagt dan ook bij de gebiedsdoelen. Het is dus van belang zuinig om te springen met deze boshabitats. Het bosgebied is ook van belang voor broedende Wespddieven, ook een Natura 2000-soort. In 2012 werd nog een bezet nest gevonden en in het afgelopen jaar werd een niet-broedend mannetje vastgesteld.

Een voor Wespddieven belangrijke aanbeveling van Veluws bosbeheer is zo min mogelijk in te grijpen in de natuurlijke successie van vooral grove dennenbos, dat ongeveer 60% van de Veluwe beslaat. Door middel van periodiek dunnen gedurende de hele omlooptijd van grove dennenbossen ontstaat er een tweede boomlaag van voornamelijk Zomereik en Berk. In de afgelopen jaren is op veel plekken op de Veluwe gepoogd dit proces te versnellen door dennenpercelen sterk te dunnen of met groepenkap open te breken. Het resultaat hiervan is dat de reeds aanwezige eiken in een mum van tijd worden verdrongen door de veel sneller groeiende opslag van pioniersoorten als Grove den en berk. Wat was bedoeld als bevordering van succesie, leidt tot meer dynamiek met pionierbos op plekken die al enige rijping vertoonden. De dichte tweede boomlaag die ontstaat na sterke dunning is voor Wespddieven ongeschikt om zich tussen te bewegen. Actief omvormen van percelen Grove den door sterke dunning of kaalkap, leidt dus tot habitatverlies voor de soort. Wees dus zuinig op deze percelen

Figuur 2. Overzichtskaart met belangrijke delen van het gebied voor Rode Lijstsoorten.

Hetzelfde geldt voor de Zwarte Specht. De soort broedt wel in de oude beukenopstanden, maar de omliggend naaldhoutpercelen (vooral grove dennen) zijn net zo belangrijk. Zwarte Spechten gebruiken deze als foerageerbiotoop, omdat de soort foerageert op kolonies van houtmieren.

In het Edese Bos West zijn in totaal zeven Rode lijstsoorten aangetroffen, te weten de Koekoek, Groene Specht, Boerenzwaluw, Grauwe Vliegenvanger, Matkop, Huismus en Ringmus (figuur 2). Vanwege het ontbreken van open habitats, zoals heidevelden, is de dichtheid vrij gering in het Edese Bos. Rode Lijstsoorten werden aangetroffen in de oude beuken- en eikenvakken en lanen (Groene Specht en Grauwe Vliegenvanger), voormalige en dichtgroeende kaalkap (Koekoek), halfopen landschap met oud bos, grasland, akkers en bebouwing (Grauwe Vliegenvanger, Boerenzwaluw, Huismus en Ringmus) en de wat jongere gemengde naaldhoutvakken in het noord-westelijke deel (Matkop).

5.2. Broedvogels en beheer

Een analyse van het voorkomen van ecologische vogelgroepen wordt gebruikt om de ornithologische waarde van natuurterreinen te evalueren en kan gebruikt worden om beheersdoelen te formuleren (Sierdsema 1995). Hieronder wordt het voorkomen van voor het onderzoeksgebied relevante ecologische vogelgroepen toegelicht.

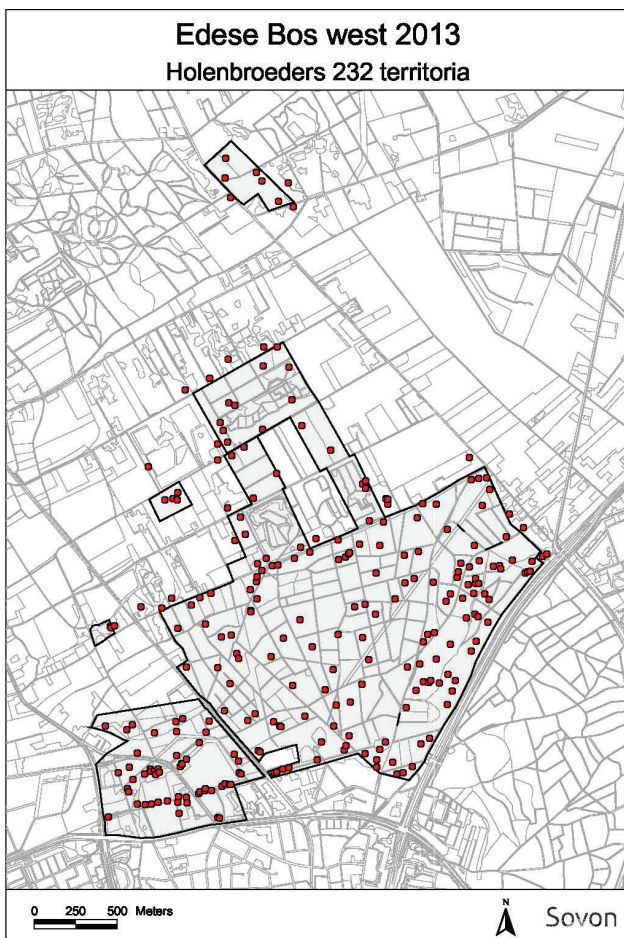
Holenbroeders

Holenbroeders zijn een goede indicator voor de ontwikkeling van het bos. Ze geven de aanwezigheid aan van structuurrijke bossen met voldoende staand en liggend dood hout. Hieronder worden (in dit geval) Holenduif, spechten, vliegenvangers, Glanskop, Boomkruiper, Boomklever, Spreeuw en Kauw verstaan. Dit is inzichtelijk gemaakt door deze soorten op een verzamelkaart te zetten (figuur 3). Kernen van territoria van deze soorten zijn vooral te vinden in de oudere loofbossen. De oude beuken en

eikenvakken in het oostelijk deel springen duidelijk in het oog, evenals de oude lanen in Landgoed Kernhem. Hier is sprake van een geclusterd voorkomen. Ook lanen met beuken, berken of Amerikaanse eiken komen goed naar voren, evenals de oudere beukenlaan langs de Zonneoordlaan. Daarnaast zijn de oude open grove dennenvakken in trek bij holenbroeders. Hier is inmiddels voldoende dood staand hout aanwezig. Jonge tot middeloude naaldhoutopstanden komen goed naar voren op de kaart, zoals het centrale deel en delen van de noordelijke bosvakken. Hier ontbreken holenbroeders vrijwel volledig of is de dichtheid lager. Bij deze opstanden kan het nog enkele tientallen jaren duren voordat ze in trek raken bij holenbroeders.

Appelvinkgroep

Soorten uit de Appelvinkgroep (naast Appelvink ook Grote lijster en Fluiter) zijn vooral goed vertegenwoordigd in niet te droog, gevarieerd en voedselrijk loofbos (figuur 4). Het studiegebied is verre van vochtig en voedselrijk, maar clusters op de verzamel-

Figuur 3. Verspreidingskaart van Holenbroeders in het Edese Bos. De kaart geeft met name de goed ontwikkelde bospercelen aan met voldoende dood staand hout.

Figuur 4. Overzichtskaart van vogelsoorten van bossen met een hogere soortdiversiteit.

kaart kunnen indicatief zijn voor bosgedeelten met een hogere soortdiversiteit. Appelvinken en Fluiters blijken met name voor te komen in de oude gemengde grove dennenpercelen met een rijke ondergroei, vooral met zomereiken. Ook de oude beuken- en eikenvakken zijn in trek bij met name Appelvinken. De verspreidingskaart laat verder zien dat oudere opstanden met douglassen en soms ook Japanse lariksen benut worden door Appelvinken. Deze opstanden zijn ook geliefd bij het Vuurgoudhaan en roofvogels. Het is aan te raden zuinig om te gaan met de opstanden (alleen reguliere dunningen, geen volledige kaalkap).

Kruisbek-groep

Soorten van de Kruisbek-groep zijn volledig gebonden aan naaldbos. In het Edese Bos gaat het om Vuurgoudhaan, Goudhaan, Kuifmees, Zwarte Mees en Kruisbek. De verspreidingskaart (figuur 5) laat de goed ontwikkelde naaldbospercelen zien voor deze soorten. Het verdient de aanbeveling om in deze vakken niet al te zwaar te dunnen bij reguliere velingen.

Figuur 5. Overzichtskaart van broedvogels van opgaand bos met naaldbomen.

Aanbevelingen voor bosvogels

Het Edese Bos is een multifunctioneel bos met ruimte voor natuur, productiebos en recreatie. Op de lange termijn is waarschijnlijk “niets doen” voor bosvogels de meest gunstige optie. Op deze manier vormt zich namelijk het snelst een aanzienlijke hoeveelheid aftakelende en dode bomen, die zorgen voor voedsel, structuur op de bosbodem en nestgelegenheden voor de bosvogels. Iedere ingreep, zoals dunningen of verwijdering van exoten als douglas en Amerikaanse eik, vertraagd in feite dit proces.

Voor het Edese Bos is deze optie duidelijk niet geschikt. Het ligt langs de rand van de bebouwing van Ede en heeft daarmee een grote recreatieve functie. Een voortzetting van het huidige beheer heeft de aanbeveling. De resultaten van de vergelijking met 2007 laten geen schokkende veranderingen zien in de broedvogelbevolking. Roofvogels bleven stabiel en holenbroeders laten over het algemeen een stijgende lijn zien. Alleen vogels van opgaand bos en naaldbos zitten bij sommige soorten wat in de min, maar veelal is dit te herleiden naar landelijke trends.

Het is van belang zuinig om te springen met het oude loofhout, waarin veelal rottingsgaten en/of spechtengaten aanwezig zijn, die gebruikt worden door holenbroeders, Doolhoflaan 8 juni 2013.

Het is verstandig om zuinig om te gaan met de oude loofhoutbossen en lanen en de oude grove dennenopstanden, want deze zijn relatief het vogelrijkst. Na een jaar of honderd begon daar de eerste aanplant lokaal te vervallen en is een goede tweede boomlaag ontstaan. Het ouder worden van de bossen resulteert in een groter aanbod aan dood staand hout, waardoor de meeste holenbroeders zijn toegenomen. Het beste beheer in deze opstanden is het 'niets doen' principe ofwel een zelfregulerend bosbeheer. In feite wordt hier al sterk op gestuurd, zoals het behoud van de Doolhoflaan, waar nog beuken staan uit 1735! Deze aftakelende bomen vormen een belangrijk broedbiotoop voor diverse holenbroeders, zoals Holenduif, Groene Specht, Spreeuw en Kauw.

Dunningen vinden momenteel vooral plaats in de naaldhoutopstanden. Een belangrijke doelstelling is om structuur aan te brengen in het eenvormige naaldhout en op die manier de waarde van het bos in velerlei opzicht te vergroten, zoals het streven naar een bos met inheemse boomsoorten. Er vinden geen grote kaalkappen plaats, maar in de regel reguliere dunningen, waarbij jonge loofhoutbomen worden vrijgesteld en het dode staande hout wordt beschermd. Wees ook zuinig op berken in de percelen en langs paden. Deze zijn sterk in trek bij veel holenbroeders.

Voor roofvogels is het zaak dat naaldhoutvakken niet te open worden gezaagd. Dit geldt met name voor de percelen waar in de afgelopen jaren horsten hebben gezeten. Ook is het belangrijk dat er voldoende jonge tot middeloude naaldhoutvakken gespaard blijven. Het gaat met name om douglas, fijnspar, lariks en

grove dennenvakken. Gezien de bevindingen in 2012 en 2013 lijkt het erop alsof de Sperwers de grove dennenvakken verkiezen boven de andere vakken. Vermoedelijk zitten ze hier veiliger voor Haviken, omdat de grove dennenvakken vaak een wat dichtere structuur hebben en/of een wat rommelig karakter hebben.

In het winterseizoen 2012/13 is een groot deel van het Edese Bos ontdaan van prunus. Dit verdient de aanbeveling. Voor broedvogels lijkt prunus weinig interessant. Er treedt een verstikkende werking op de bodem op en het heeft een sterk plaagvormig karakter in de bosvakken, waardoor het de natuurlijke verjonging van vooral inheemse loofhoutsoorten tegenhoudt. De meeste broedvogelsoorten zijn sterk gebaat bij een goed ontwikkelde bosstructuur (kruid-, struik- en tweede boomlaag). Prunus kan dus het beste bestreden worden in bossen. Indien dit niet gebeurt, dan verdwijnt de variatie en structuur uit de bossen, wat een negatief effect heeft op de bosontwikkeling en de broedvogelsoorten.

De akkers ten noorden van het spoor zijn verpacht. Hierop wordt maïs geteeld. Ze blijken voor kritische vogelsoorten nauwelijks van belang. Wellicht kan hier gestuurd worden op het telen van een ander gewas, zoals ouderwetse granen. Met name de Geelgors en Kneu zijn hierbij gebaat. Nu komen deze soorten hier niet voor. Ook voor de overleving in de winter kan het interessant zijn dat er kleine overhoekjes of randen blijven staan tijdens de oogst. Dit levert belangrijk voedsel op voor met name Geelgorzen en andere vinkachtige (Vink, Keep) in de winter.

Literatuur

- VAN BEUSEKOM R., HUIGEN P., HUSTINGS F., DE PATER K. & THISSEN J. (RED.) 2005. Rode Lijst van de Nederlandse broedvogels. Tirion Uitgevers B.V., Baarn.
- DE BOER V. 2007. Broedvogels van het Edese Bos (West) in 2007. SOVON-inventarisatierapport 2007-28. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- DE BOER V. 2009. Broedvogels van een tweetal gebieden in de Gemeente Ede in 2009. SOVON-inventarisatierapport 2009-64. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- DEUZEMAN S.B. 2006. Broedvogels van het Edese Bos (oost) in 2006. SOVON-inventarisatierapport 2006-20. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- DEUZEMAN S. 2008. Broedvogels van een zestal bosgebieden in de Gemeente Ede in 2008. SOVON-inventarisatierapport 2008-19. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- DEUZEMAN S. 2010. Broedvogels van een aantal bosgebieden in de Gemeente Ede in 2010. SOVON-inventarisatierapport 2010/24. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- DEUZEMAN S. 2011. Broedvogels van de Noord-Ginkel in 2011. SOVON-inventarisatierapport 2011/19. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- DEUZEMAN S. 2012. Broedvogels van het Edese Bos (oost) in 2012. Sovon-rapport 2012/33. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- VAN DIJK A.J. & BOELE A. 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- VAN DIJK A.J., BOELE A., VAN DEN BREMER L., HUSTINGS F., VAN MANEN W., VAN KLEUNEN A., KOFFIJBERG K., THEUNISSEN W., VAN TURNHOUT C., VOSLAMBER B., WILLEMS F., ZOETEBIER D., & PLATE C.L. 2007. Broedvogels in Nederland in 2005. SOVON-monitoringrapport 2007/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- HUSTINGS M.F.H., KWAK R.G.M., OPDAM P.F.M. & REIJNEN M.J.S.M. (RED.) 1985. Vogelinventarisatie: achtergronden, richtlijnen en verslaglegging. Pudoc Wageningen/Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels, Zeist.
- KLEMMANN M., VAN MANEN W. & VOGEL R. 1994. Groot-schalige karteringen van belang voor het beheer. Het Vogeljaar 42: 193-200.
- VAN MANEN W., VAN DIERMEN J., VAN RIJN S. & VAN GENELIJGEN P. 2011. Ecologie van de Wespandief *Pernis apivorus* op de Veluwe in 2008-2010, populatie, broedbiologie, habitatgebruik en voedsel. Natura 2000-rapport, Provincie Gelderland Arnhem NL/stichting Boomtop Assen NL.
- SIERDSEMA H. 1995. Broedvogels en beheer. Het gebruik van broedvogelgegevens van bos- en natuurterreinen. SBB-rapport 1995-1. SOVON-onderzoeksrapport 1995/04. SBB/SOVON, Driebergen/Beek-Ubbergen.

Bijlagen

Bijlage I. Overzicht van Rode Lijstsoorten

Nederlandse naam	VN	EB	BE	KW	GE	Nederlandse naam	VN	EB	BE	KW	GE
Roodhalsfuut					X	Zwarte stern			X		
Roerdomp			X			Zomertortel				X	
Woudaap		X				Koekoek				X	
Kwak	X					Kerkuil				X	
Kleine zilverreiger					X	Steenuil				X	
Grote zilverreiger					X	Ransuil				X	
Purperreiger			X			Velduil		X			
Wintertaling				X		Nachtzwaluw				X	
Pijlstaart			X			Hop	X				
Zomertaling				X		Draaihals		X			
Slobeend				X		Groene specht				X	
Brilduiker					X	Kuifleeuwerik		X			
Middelste zaagbek					X	Veldleeuwerik					X
Blauwe kiekendief					X	Boerenzwaluw					X
Grauwe kiekendief		X				Huiszwaluw					X
Boomvalk				X		Duinpieper		X			
Slechtvalk					X	Graspieper					X
Korhoen		X				Gele kwikstaart					X
Patrijs				X		Engelse kwikstaart			X		
Porseleinhoen				X		Nachtegaal				X	
Kleinst waterhoen	X					Paapje			X		
Kwartelkoning				X		Tapuit			X		
Steltkluut					X	Kramsvogel					X
Griel	X					Snor				X	
Bontbekplevier				X		Grote karekiet			X		
Strandplevier			X			Spotvogel					X
Goudplevier	X					Grauwe vliegenvanger					X
Zuidelijke bonte strandloper	X					Matkop					X
Kemphaan		X				Kortsnavelboomkruiper					X
Watersnip			X			Wielewaal				X	
Grutto					X	Grauwe klauwier			X		
Tureluur					X	Klapekster		X			
Oeverloper					X	Roodkopklauwier	X				
Dwergmeeuw		X				Raaf					X
Grote mantelmeeuw					X	Huismus					X
Lachstern	X					Ringmus					X
Grote stern			X			Kneu					X
Visdief				X		Ortolaan		X			
Dwergstern				X		Grauwe gors		X			

VN = verdwenen

EB = ernstig bedreigd

BE = bedreigd

KW = kwetsbaar

GE = gevoelig

Bijlage II. Overzicht van Vogelrichtlijnsoorten van Natura 2000 gebied Veluwe

Gekwalificeerd (als broedvogel):

Wespendief
Nachtzwaluw
IJsvogel
Zwarte specht
Boomleeuwerik
Duinpieper
Grauwe klauwier

Overige relevante soorten (als broedvogel):

Kwartelkoning
Draaihals
Roodborsttapuit
Tapuit

Uit deze PDF zijn de stippenkaarten verwijderd. Voor aanvullende gegevens kunt u contact opnemen met Petra Verburg (petra.verburg@sovon.nl)

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Postbus 6521
6503 GA Nijmegen
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
T (024) 7 410 410

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

